

УДК 343.575

DOI <https://doi.org/10.32847/ln.2022.17.11>

Мазуренко О.В.

*аспірант докторантури, аспірантури та ад'юнктури
Одеського державного університету внутрішніх справ,
начальник*

Любашівського ВП Балтського ВП ГУНП в Одеській області підполковник поліції

ДОСВІД ЗАПОБІГАННЯ НЕЗАКОННОМУ ЗБУТУ НАРКОТИКІВ У ПРИЧОРНОМОРЬСЬКОМУ РЕГІОНІ УКРАЇНИ У РОБОТАХ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ: ПИТАННЯ ТЕОРІЇ, МЕТОДИКИ ТА ПРАКТИКИ

Постановка проблеми. Незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів вже не одне десятиріччя розглядається в якості однієї з надзвичайно важливих проблем українського суспільства. Пов'язане це з багатьма чинниками: по-перше, функціонування широкого ринку пропозиції наркотиків є плацдармом для широкого кола споживачів наркотиків, а також плацдармом для подальшої наркотизації великої частини нашого населення; по-друге, збут наркотиків є фундаментом і факторами для різного роду корисливих, насильницьких злочинів, а також для злочинності неповнолітніх рецидивної та інших видів злочинності; по-третє, власний ринок незаконної пропозиції наркотиків є базисом для міжнародної наркозлочинності, нелегального ринку відмивання коштів, отриманих від наркообігу; по-четверте, незаконний обіг наркотиків виступає підґрунтям для формування різноманітних негативних соціальних, економічних, демографічних та правових наслідків для українського суспільства. У цьому сенсі, в силу специфіки географічного розташування, Причорноморський регіон України опинився на піку гостроти проблем від незаконного обігу наркотиків, о отже, виявився одним із форпостів запобігання цьому негативному явищу. Отже, питання дослідження феномену незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів у Причорноморському регіоні материкової України перетворилося у над-

звичайно актуальну наукову проблему, що обумовлює необхідність вивчення та узагальнення досвіду протидії цьому явищу та формування теоретико-методологічного підґрунтя із вдосконалення системи запобігання наркозлочинності.

Стан дослідження. Тема теоретичного та методологічного обґрунтування питань аналізу та запобігання злочинності, в тому числі і незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів завжди була у колі інтересів як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Ці питання неодноразово знаходили своє відображення у роботах таких вчених, як: А.М. Бабенка [1, с. 12-14; 3; 7; 2, с. 16-26; 4; 5, с. 42-60; 4; 6, с. 14-22; 7; 8, с. 104-112], В.С. Батиргарєвої [9, с. 39-54; 10, с. 164-183], Ю.В. Бауліната В.І. Борисова [20], Б.М. Головкіна [14] В.І. Женунтія [15], А.П. Закалюка [16, с. 424-451], М.П. Леґецького [17], А.А. Музикі [18], О.В. Одерія [19], М.О. Овчаренко [25, с. 1296-1304], Р.С. Орловського [26, с. 377-385], К.Ю. Писаренко [21], А. П. Поляха [22], С.П. Рашевського [23], Л.В. Сороки [24] та ін. Вказані вчені висвітлювали теоретичні, методичні та практичні аспекти протидії наркозлочинності у кримінологічному, криміналістичному, адміністративному та міжнародно-правовому аспекті. Проблема територіального розподілу та регіональних аспектів знаходилася поза предметом зазначених досліджень.

Отже, саме тому, враховуючи **актуальність** та практичну востребованість проблеми наркоз буту у Причорноморському регіоні України в якості самостійної теоретико-методологічної проблеми, нами й здійснено вибір саме такого напрямку дослідження.

У зв'язку з чим, **мета нашої статті** полягає в узагальненні теоретико-методологічних та практичних надбань попередніх науковців та надання на цій основі висновків щодо сучасних підходів та особливостей дослідження незаконного збуту наркотиків у Причорноморському регіоні України.

Виклад основного матеріалу. Аналіз чисельних робіт, присвячених незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів засвідчив великий інтерес до цієї проблематики та широку різноманітність поглядів та підходів до вивчення цього негативного феномену. Вітчизняні вчені досліджували цю проблематику у різних аспектах і пропонували різноманітні шляхи вдосконалення протидії цьому явищу у різних сферах життєдіяльності і правозастосовної практики.

Так, роботи А.М. Поляха присвячені теоретичним засадам криміналістичної характеристики та особливостям розслідування кримінальних правопорушень, пов'язаних із розповсюдженням наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів контрабандним шляхом. Вченим на основі власно розробленої методики (яка ґрунтувалася, переважно, на використанні криміналістичних інструментаріїв), висвітлені питання визначення предмета контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів; перелічені способи такої протиправної діяльності [22, с. 13-61]. Дослідником на основі власної системи дослідження і, відповідно, до отриманих результатів, запропоновані способи виявлення ознак контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів і розроблено систему організації і планування розслідування таких злочинів; представлено

перелік першочергових слідчих дій та тактичних операції А.П. Поляха [22, с. 87-153]. Безумовно, надані автором результати є вагомим теоретичним надбанням і у певній мірі сприяли покращенню протидії незаконному збуту наркотиків криміналістичними засобами. Поряд із цим, отримані результати ґрунтувалися на криміногенній обстановці до 2010 року, не відображали регіональних особливостей наркозбуту і не вирішили у повній мірі завдань із запобігання цьому виду злочинності на регіональному рівні.

Цікавий підхід застосовує у своїх дослідженнях К.Ю. Писаренко, система дослідження якого спрямовувалася на вирішення проблем міжнародно-правового реагування і взаємодії з питань протидії незаконному обігу наркотиків вітчизняних інституцій. Запобігання незаконному обігу наркотиків (в тому числі і наркозбуту) вчений розглядає через призму міжнародно-правового регулювання. Важлива роль тут відводиться аналізу транскордонної наркозлочинності, механізму міжнародно-правового регулювання та співробітництву у протидії цьому анти суспільному явищу. Така діяльність, на думку дослідника, має базуватися на вдосконаленні нормативно-правового забезпечення та взаємодії між суб'єктами, які здійснюють запобігання цим злочинам. Важлива роль відводиться створенню міжнародної інституційної системи у сфері боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, а також вдосконаленню української системи національних органів у сфері боротьби із незаконним обігом наркотичних засобів [21, с. 4-68].

Сорока Л.В. проблему боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин розглядає через призму адміністративно-правового впливу [24]. Вчений відводить значну роль аналізу суб'єктів адміністративної юрисдикції, що притягують до адміністративної відповідальності осіб, які вчиняють незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин [24, с. 32-47]. Дослідник наголошує на необхідності пра-

вильного застосування адміністративно-правових норм та своєчасне притягнення до адміністративної відповідальності винних осіб; важливе значення також відводиться процедурним питанням провадження у справах про адміністративні правопорушення за незаконний обіг наркотичних засобів і психотропних речовин [24, с. 116-164].

Так само М.П. Легецький, віддаючи перевагу адміністративно-правовим механізмам і заходам у протидії правопорушенням у сфері обігу наркотичних засобів, робить акцент на правопорушеннях, що вчиняються неповнолітніми. Вчений розкриває сутність теоретичних та правових засад адміністративно-правового реагування на анти суспільну поведінку неповнолітніх [17, с. 14-57]; вагому роль відводить міжнародному досвіду адміністративно-правового реагування на вчинення правопорушень неповнолітніми, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [17, с. 39-57]; розкриває сутність умов та обставини, які сприяють вчиненню правопорушень неповнолітніми, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [17, с. 58-70]. Вдосконалення системи протидії незаконному обігу наркотичних засобів М.П. Легецький розкриває через призму вдосконалення адміністративно-правового статусу суб'єктів профілактики та попередження наркоманії і правопорушень серед неповнолітніх та через підвищення ефективності діяльності органів і закладів щодо попередження наркоманії та правопорушень неповнолітніх, у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [17, с. 121-173].

Спеціальним дослідженням, присвяченим протидії незаконному збуту наркотичних засобів можна визнати роботу В.А. Бублейника [11; 12, с. 64-66; 13, с. 186-197]. У своїх наукових пошуках вчений, на основі кримінологічного методологічного інструментарію, акцентує увагу на кримінально-правових та кримінологічних заходах протидії цьому

виду наркозлочинності [11, с. 13-122]. Автор робить увагу на питаннях кваліфікації зазначених злочинів; визначенню їх предмета; притягненню всіх винних до відповідальності; а також вдосконаленню нормативно-правового забезпечення правоохоронної діяльності [11, с. 173-182]; важлива роль також відводиться інформаційно-аналітичному забезпеченню роботи правоохоронних органів, а також заходам індивідуальної профілактики та зменшенню сфери попиту і пропозиції наркотиків [13, с. 186-187; 11, с. 173-182; 12, с. 64-66].

Спеціальними дослідженнями, присвяченими територіальним особливостям наркозлочинності і запобігання, можна визнати роботи А.М. Бабенка [1, с. 12-14; 2, с. 16-26; 3; 4; 5; 7; 9, с. 39-54]. Дослідник ґрунтується на регіональному методологічному підході і через призму широкого порівняльного інструментарію, на основі застосування різноманітних статистичних, історичних, порівняльно-правових, картографічних і т.д. методів, формує власний підхід до запобігання злочинності, в тому числі і пов'язаної з обігом наркотиків. В цілому, чисельні роботи вказаного автора присвячені запобіганню злочинності на основі аналізу її територіальних особливостей (в тому числі і у Причорноморському регіоні), виявленню специфічних місцевих чинників, які обумовлюють її кількісно-якісні зміни, виокремленню специфічних якостей злочинців, які ведуть анти суспільну діяльність. На цій основі дослідником пропонуються заходи у регіональні програми протидії злочинності, зміни до законодавства та персоналізовані заходи з протидії злочинності (в тому числі і збуту наркотиків на регіональному рівні) у розрізі районів, міст, селищ та обласних центрів. Велика увага автором приділяється саме запобіганню наркозлочинності у регіональному розрізі, наголошується на першочерговості профілактики злочинності та усунення системи детермінуючих факторів кримінальних правопорушень [1, с. 12-16; 6, с. 14-22]. Автор наголошує на необхід-

ності протиставлення злочинності цілісної системи тактико-психологічних, кримінально-процесуальних, адміністративно-правових, оперативно-розшукових та інших заходів профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням [6, с. 14-22].

Не можна оминати увагою роботу С.П. Рашевського, який також використовує елементи порівняльного підходу і доходить певних висновків з удосконалення практики протидії незаконному наркообігу. Робота С.П. Рашевського була присвячена розробці механізму протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин, за результатами якої у 2016 році у м. Дніпро було захищено дисертацію з однойменною назвою. Автор на основі аналізу великої кількості статистичних матеріалів, робіт вітчизняних та зарубіжних авторів, а також законодавства у сфері запобігання незаконному обігу наркотиків, запропонував власну модель системи запобігання незаконному обігу наркотиків [23]. Здобувачем сформульовані основні принципи сучасного антинаркотичного законодавства; висвітлив кримінально-правові особливості впливу відповідальності на кількісно-якісні показники наркозлочинності; виявив термінологічні проблеми формування складів наркозлочинів і їх вплив на попереджувальну діяльність. Крім цього здобувачеві вдалося представити кримінологічну характеристику та особливості характеристики осіб, які вчиняють наркозлочини [23]. С.П. Рашевський сформував основні чинники, які здійснюють вплив на наркотичні злочини. На цій основі він розробив дієві механізми запобігання незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин та проблеми його реалізації. Важливу роль автор у своїй системі відводить засобам кримінально-правового характеру, а також організаційно-управлінським, соціально-психологічним та профілактичним засобам протидії наркозлочинам [23].

Робота колективу авторів у складі Бабенка А.М., Конопельського В.Я., Чекмарьової І.М. спеціально присвячена запо-

біганню злочинності у Причорноморському регіоні [7]. А основі широкого арсеналу спеціально-кримінологічних методів, авторами розкрито феномен злочинності, її територіальні особливості, специфіку детермінації, а також запропоновано цілий комплекс заходів, спрямованих на протидію злочинності у Причорноморських регіонах. Поряд із іншими видами злочинності, дослідники велику увагу приділили особливостям аналізу, детермінації та запобігання у Причорноморському регіоні наркозлочинності. Автори запропонували спеціальні заходи протидії – спеціально адаптовані і перевірені практикою для умов Одеської, Миколаївської та Херсонської областей.

Висновки. Отже, можна констатувати, що сучасна наукова думка характеризується різноманітністю поглядів, підходів, специфічних методик, спрямованих на вирішення проблем незаконного обігу наркотиків, в тому числі і на рівні окремо взятих територій. Вивчення територіальних особливостей злочинності і феномену наркоз буту та запобігання цьому виду антисупільної діяльності довгі роки є предметом досліджень багатьох вітчизняних вчених. Узагальнюючи результати наукових досліджень і соціальної дійсності, можна констатувати:

1. Функціонування широкого ринку пропозиції наркотиків є плацдармом для широкого кола споживачів наркотиків, а також плацдармом для подальшої наркотизації великої частини нашого населення.

2. Збут наркотиків є фундаментом і факторами для різного роду корисливих, насильницьких злочинів, а також для злочинності неповнолітніх рецидивної та інших видів злочинності.

3. Власний ринок незаконної пропозиції наркотиків є базисом для міжнародної наркозлочинності, нелегального ринку відмивання коштів, отриманих від наркообігу;

4. Незаконний обіг наркотиків виступає підґрунтям для формування різноманітних негативних соціальних, економічних, демо-

графічних та правових наслідків для українського суспільства.

5. В силу специфіки географічного розташування, Причорноморський регіон України опинився на піку гостроти проблем від незаконного обігу наркотиків, о отже, виявився одним із форпостів запобігання цьому негативному явищу.

6. Наукові дослідження феномену незаконного збуту наркотиків, а також розробка методологічної бази з протидії у вітчизняних наукових дослідженнях традиційно проводилися в контексті адміністративно-правових, криміналістичних, кримінально-правових, кримінологічних та інших напрямків запобігання кримінальним правопорушенням. Вченими пропонувалися заходи із вдоскона-

лення інформаційно-аналітичного забезпечення цього виду протиправної діяльності, засоби із вдосконалення нормативно-правової бази запобігання наркоз буту, використувався зарубіжний досвід із профілактики наркоз буту, вивчалися його причини та умови, а також пропонувалися різноманітні засоби загально-соціального, спеціально-кримінологічного та індивідуального характеру з протидії цьому явищу. Разом з цим, в умовах сьогодення наркозлочинність постійно вдосконалює форми та засоби ведення протиправної діяльності, що обумовлює необхідність постійного моніторингу феномену наркозбуту і протиставлення цій діяльності нових – більш ефективних засобів реагування та запобігання.

Анотація

У статті досліджено деякі теоретичні та методологічні питання поглядів вітчизняних вчених з протидії протиправному збуту наркотиків і на цій основі зроблено висновки щодо основних поглядів щодо функціонування незаконного ринку пропозиції наркотиків та наркотичної злочинності у Причорноморському регіоні материкової України.

Автором виявлено, незаконний збут наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів вже не одне десятиріччя розглядається в якості однієї з надзвичайно важливих проблем українського суспільства.

Доводиться, що тема теоретичного та методологічного обґрунтування питань аналізу та запобігання злочинності, в тому числі і незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів завжди була у колі інтересів як вітчизняних, так і зарубіжних вчених.

У роботі встановлено, що вітчизняні вчені неодноразово висвітлювали теоретичні, методичні та практичні аспекти протидії наркозлочинності у кримінологічному, криміналістичному, адміністративному та міжнародно-правовому аспекті. Але проблема незаконного збуту наркотиків так і не була вирішеною і потребує постійного моніторингу.

Обґрунтовується, що функціонування широкого ринку пропозиції наркотиків є плацдармом для широкого кола споживачів наркотиків, а також плацдармом для подальшої наркотизації великої частини нашого населення.

Аргументується, що збут наркотиків є фундаментом і факторами для різного роду корисливих, насильницьких злочинів, а також для злочинності неповнолітніх рецидивної та інших видів злочинності.

Обґрунтовується, що запобігання збуту наркотиків являє собою сукупність взаємопов'язаних заходів, яка має охоплювати ряд сфер суспільних відносин. Діяльність державних та правоохоронних органів, до завдань яких входить протидія наркотичній злочинності, мають здійснювати вплив на сферу пропозиції та сферу попиту наркотиків.

Ключові слова: незаконний збут наркотиків, наркотики, Причорноморський регіон, детермінанти, протидія, запобігання, протидія, профілактика, злочинність, кримінальні правопорушення.

Mazurenko O.V. The experience of preventing the illegal sale of drugs in the black sea region of Ukraine in the works of Ukrainian scientists: issues of theory, methodology and practice

Summary

The article examines some theoretical and methodological issues of the views of domestic scientists on countering the illegal sale of drugs and, on this basis, draws conclusions regarding the main views on the functioning of the illegal drug supply market and drug crime in the Black Sea region of mainland Ukraine.

The author found that the illegal sale of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues has been considered as one of the extremely important problems of Ukrainian society for more than a decade.

It is proven that the topic of theoretical and methodological substantiation of issues of analysis and prevention of crime, including the illegal sale of narcotic drugs, psychotropic substances or their analogues, has always been of interest to both domestic and foreign scientists.

The work established that domestic scientists have repeatedly highlighted the theoretical, methodical and practical aspects of countering drug crime in the criminological, forensic, administrative and international legal aspect. But the problem of illegal drug sales has not been solved and needs constant monitoring.

It is justified that the operation of a wide market of drug supply is a springboard for a wide range of drug users, as well as a springboard for the further drugging of a large part of our population.

It is argued that the sale of drugs is the foundation and factors for various types of self-interested, violent crimes, as well as for juvenile delinquency and other types of delinquency. It is justified that the prevention of drug sales is a set of interrelated measures that should cover a number of spheres of social relations. The activities of state and law enforcement agencies, whose tasks include countering drug crime, should influence the sphere of supply and demand of drugs.

Key words: illegal sale of drugs, drugs, Black Sea region, determinants, counteraction, prevention, counteraction, prevention, crime, criminal offenses.

Список використаних джерел:

1. Бабенко А. М. Регіональні особливості розподілу наркозлочинності в Україні: деякі шляхи протидії. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2012. Випуск 20. Частина 1. Том 4. С. 12–14.
2. Бабенко А. М. Сучасний стан та тенденції наркозлочинності, вбивств та самогубств у містах і сільських районах України: кримінологічний вимір та запобігання/ *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*: науковий журнал. 2018. Спеціальний випуск №1 (91) «Протидія наркозлочинності в Україні та у світі: проблеми та шляхи їх вирішення». Д.: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2018. С. 16–26.
3. Бабенко А. М. Запобігання злочинності в регіонах України: концептуально-методологічний та праксеологічний вимір: монографія. Одеса: ОДУВС, 2014. 416 с.
4. Бабенко А. М. Територіально-просторовий аналіз злочинності у населених пунктах Одеської області. *Вісник Асоціації кримінального права України*. 2017. № 2(9). URL: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/12/11_Babenko.pdf (дата звернення 01.09.2022)
5. Бабенко А.М. Регіональні особливості злочинності у містах та сільських районах Запорізької, Дніпропетровської та Харківської областей. *Питання боротьби зі злочинністю*: зб. наук. пр./ редкол.: В.І. Борисов та ін. Харків: Право, 2018. Вип. 36. С.42-60. URL: <http://pbz.nlu.edu.ua/article/view/157063> (дата звернення 01.09.2022)
6. Бабенко А.М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис* № 1. 2021 С. 14-22.

7. Бабенко А.М., Конопельський В.Я. Чекмарьова І.М. Кримінологічна характеристика та запобігання злочинності у прикордонних регіонах Причорномор'я материкової України: монографія. Харків: Право, 2019. 264 с.
8. Бабенко А.М., Федорончук І.В. Втручання у діяльність захисника чи представника особи: кримінологічний і кримінально-процесуальний виміри/ *Юридичний бюлетень*, 2020. № 15. С.104-112.
9. Батиргарєєва В.С., Бабенко А.М. Аналіз сучасної криміногенної ситуації в Україні як інформаційна модель для розробки стратегії зменшення можливостей вчинення злочинів. *Архів кримінології та судових наук*. №1. 2020. С.39-54.
10. Батиргарєєва В.С., Бабенко А.М. Вплив установ виконання покарань і попереднього ув'язнення на криміногенну ситуацію в Україні. *Право України*. №2. 2020. С.164-183
11. Бублейник В.А. Боротьба з незаконним збутом наркотичних засобів: кримінально-правовий і кримінологічний аспекти: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ. Дніпропетровськ, 2007. 239 с.
12. Бублейник В.А. Камишов О.Л. Проблеми застосування заходів примусового лікування до осіб, хворих на наркоманію. *Влада. Людина. Закон*. 2005. № 2. С. 64–66.
13. Бублейник В.А. Кількісно-якісні показники злочинності у сфері незаконного збуту наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів. *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ: Збірник наукових праць*. 2004. Спеціальний випуск № 2 (19) "Актуальні проблеми протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у сучасних умовах". С. 186–197.
14. Головкін Б. М. Теперішнє і майбутнє кримінології. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 149. С. 168–184. URL: <http://plaw.nlu.edu.ua/issue/view/12367/6456> (дата звернення 01.09.2022)
15. Женунтій В.І., Бабенко А.М. Незаконне культивування наркотиковмісних рослин: кримінально-правовий та кримінологічний аспекти, запобігання: монографія. Донецьк: ДЮІ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2009. 224 с.
16. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ: Вид. Дім „Ін Юре”, 2007. Кн. 2: Кримінологічна характеристика та запобігання вчиненню окремих видів злочинів. 2007. 712 с.
17. Леґецький М.П. Адміністративно-правові заходи протидії правопорушенням, вчиненим неповнолітніми у сфері незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. акад. внутр. справ України. Київ, 2004. 222 с.
18. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів. Київ: Логос, 1998. 324 с.
19. Одерій О.В., Лисенко В.М. Розслідування злочинів щодо незаконного обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів та прекурсорів: наук.-практ. посіб. Харків: Золоті сторінки, 2004. 164 с.
20. Організований наркобізнес (поняття, форми, підстави кримінальної відповідальності) / Баулін Ю.В., Борисов В.І., Дорош Л.Д. [та ін.]; за заг. ред. Ю.В. Бауліна, Л.В. Дорош. Харків: Право, 2005. 256 с.
21. Писаренко К. Ю. Міжнародно-правові аспекти участі України у боротьбі із незаконним обігом наркотичних засобів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.11/ Київський нац. ун-т ім. Т. Шевченка. Київ, 2007. 201 с.
22. Полях А.М. Криміналістична характеристика та основи розслідування контрабанди наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 / Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. Харків, 2009. 196 с.

23. Рашевський С.П. Механізм протидії незаконному обігу наркотичних засобів і психотропних речовин: поняття і зміст. *Порівняльно-аналітичне право*. №1. 2016. С.294-297.
24. Сорока Л.В. Адміністративна відповідальність за незаконний обіг наркотичних засобів та психотропних речовин: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2005. 184 с.
25. Ovcharenko, M. O., Tavalzhanskyi, O. V., Radchenko, T. M., Kulyk, K. D., & Smetanina, N. V. (2020). Combating Illegal Drugs Trafficking Using the Internet by Means of the Profiling Method (Боротьба з незаконним обігом наркотиків через Інтернет за допомогою методу профілювання). *Journal of Advanced Research in Law and Economics*. 2020. Vol. 11, № 4. P. 1296–1304.
26. Ruslan Semenovych Orlovskyi, Anatoliy Trokhymovych Komziuk Bohdan Mykhailovich Orlovskyi, Taisa Vasylivna Rodionova. Contemporary forms and methods of counteracting narcotization of the youth. *Amazonia Investiga*. Vol. 9. Issue 28 (2020). P. 377-385.